

חוות דעת מומחה

פרופסור זאב שטרנהל

א. נושא חוות-הדעת

התבקשתי ע"י עורכי הדין של הנתבעים בת.א. (מחוזי ירושלים) 42868-05-10 לחוות-דעתי

בשאלה הבאה:

"האם יש באידיאולוגיה ו/או בפעילות של תנועת "אם תרצו" סממנים של תנועה

פאשיסטית כמשמעות מונח זה בשיח האקדמי?"

אני מודע לכך שחוות-דעת זו כמוה כעדות בפני בית המשפט ושליפכך אני מחוייב לומר את

האמת.

ב. השכלה וניסיון מקצועי

פרופסור אמריטוס למדעי המדינה בחוג למדעי המדינה, האוניברסיטה העברית

חבר האקדמיה הישראלית למדעים

זוכה אות אביר מסדר האומנויות והספרות (הניתן ע"י ממשלת צרפת) – 1991

זוכה פרס ישראל במדעי המדינה – 2008

זוכה פרס מפעל חיים של העמותה למדעי המדינה בישראל – 2008

קורות חיים מלאים מצ"ב כנספח א' לחוות-דעתי

ג. פרסומים

רשימת הפרסומים (ספרים בלבד) מצ"ב כנספח ב' לחוות-דעתי

ד. חומר שקיבלתי מב"כ הנתבעים

לצורך חיזוי דעתי קיבלתי מב"כ הנתבעים את החומר הבא:

1. ספרים:

- i. רונן שובל, **אם תרצו: כוכב מישראל, מניפסט לציונות המתחדשת**
2. פרסומים של "אם תרצו":
  - i. "השפעתם של ארגוני הקרן החדשה על דו"ח גולדסטון"
  - ii. "הסתה, הדרה והטייה אנטי ציונית באוניברסיטאות", מאי 2010
  - iii. "תמיכת קרנות ומדינות ערביות בארגונים הפועלים נגד מדיניות מידנת ישראל וצה"ל"
  - iv. ארז תדמור ואראל סג"ל, "נכבא חרטא: הספרון שנלחם על האמת"
  - v. "The activities of Palestinian-Arab organizations in Israeli territory"
3. מודעות מקמפיינים של "אם תרצו":
  - i. "עובדה! הקרן החדשה לישראל בראשות נעמי חזן מימנה את עלילת גודלסטון נגד צה"ל"
  - ii. כרזות נגד נעמי חזן
  - iii. מכתב "אם תרצו" לנשיאת אוניברסיטת בן-גוריון מיום 18.7.2010
  - iv. "נכבה חרטא", כרזה
4. מאמרים
  - i. "אם תרצו << אודות", אתר "אם תרצו"
  - ii. ארז תדמור, "כשל חיסוני ציוני", אתר "אם תרצו".
  - iii. ארז תדמור, "תיון 'נכשל' למעצבי התודעה שלנו", **NRG** 18.6.2010
  - iv. ארז תדמור, "בלוף הנכבה", **NRG** 25.3.2011
  - v. גיא בכור, "על שנאה עצמית וסיפורו הלא יאמן של הקולנוע הישראלי", אתר "אם תרצו"
  - vi. רונן שובל, "רודנות בשם החופש", הארץ 14.2.2011
  - vii. ארז תדמור, "לא דמוקרטיה מעניינת את השמאל, אלא פרובוקציה", **NRG** 26.4.2010

- viii. ארז תדמור, "בקרוב תהיה כאן דמוקרטיה" מעריב
- ix. ארז תדמור, "חברות מדינית פסולה" NRG 14.1.2011
- x. ארז תדמור, "חופש הביטוי – הסיפור האמיתי", NRG 24.7.2008
- xi. ארז תדמור, "על מי ארגוני השמאל הקיצוני מאיימים?", NRG 6.1.2011
- xii. ארז תדמור, "האגודה 'לזכויות האזרח'", NRG 6.1.2010

5. דיווחים בתקשורת על "אם תרצו"

- i. עמיחי אטאלי, "אם תרצו: תומכי טרור מממנים גם ארגוני שמאל", NRG 11.1.2011
- ii. אסף שטול-טראורנינג, "אם תרצו – לא בויקיפדיה", הארץ 14.5.2010
- iii. חיים לוינסון, "צנועת אם תרצו חילקה עותקים של תפילת יזכור בנוסח חדש", הארץ 18.4.2010
- iv. עמרי מניב, "אם תרצו בקמפיין נגד מרצים מבן גוריון", NRG 16.11.2011
- v. אור קשתי, "תנועת 'אם תרצו' לאוניברסיטת בן-גוריון: פטרו מרצים שמאלנים או שנבריה תורמים", הארץ 17.8.2010
- vi. טלילה נשר, "כך אימצה המועצה להשכלה גבוהה את מסקנות 'אם תרצו'", הארץ 2.12.2011

ה. חוות-דעתי

במציאות הנוכחית בעולם המערבי, השאלה המרכזית שצריך לשאול הנה: איך הייתה נראית מדינה שהייתה מתנהלת על פי הנורמות והערכים שמטפחת "אם תרצו"? מה היה קורה אילו השלטון היה בידי אנשיה והם היו יכולים לממש ללא הפרעה את דעותיהם כפי שאלה באות לידי ביטוי בפרסומיהם? מהו הפוטנציאל הטמון בכתביהם של ראשי התנועה? האם בקונטקסט זה יש לתנועה סממנים פשיסטיים ראשוניים שעלולים להתפתח לתופעה בשלה יותר?

יאמר כאן מיד כי קיימות תפישות והגדרות שונות של פשיזם, החל בגישה המינימליסטית והצרה המזהה את הפשיזם עם איטליה של מוסוליני ועד לגישה הרחבה שרואה בפשיזם תופעה כל - אירופית, שהייתה קיימת גם בארצות שבהן הפשיזם לא הגיע לשלטון לפני מלחמת העולם השנייה. ישנה תפישה הרואה בפשיזם תופעה ששייכת אך ורק לאירופה שבין שתי מלחמות העולם, וישנה גישה שמזהה את הפשיזם כתופעה הקודמת לפחות ב-20 שנה למלחמת העולם הראשונה. ישנם מי שסבורים שהפשיזם וגם הנציזם חוסלו אחת לתמיד בתום מלחמת העולם השנייה, וישנם מי שחושבים שאלה תופעות שהן חלק מהתרבות האירופית ועלולות לשוב ולהופיע, בעיקר כמובן בתקופות משבר, אם כי לא באותה צורה. ישנם מי שרואים את הפשיזם כתאונה בתרבות האירופית ויש מי שחושבים שתכני הפשיזם שייכים לתרבות זו לא פחות מליברליזם או מסוציализם. בעיקרו של דבר אין עדיין בנמצא הגדרה של פשיזם מקובלת על הכל.

מעבר לכך, הפשיזם הנו אידיאולוגיה, תנועה ומשטר. הפשיזם הוא תופעה דינמית, המתפתחת במשך השנים והוא אינו מציג בכל זמן נתון את כל מרכיביו. האידיאולוגיה הפשיסטית, כמו כל אידיאולוגיה מעצבת את המציאות ומתעצבת בה והיא תלויה זמן ותרבות. קיים יחס דיאלקטי בין המחשבה לבין המציאות. נוסף לכך, צריך לזכור שאנשים המתקוממים בימינו נגד ליבת הערכים הליברלים ושואפים לחיסולם אינם אומרים את הדברים באותו גלוי לב ובאותה עוצמה שיכלו להרשות לעצמן ללא קושי תנועות פשיסטיות בטרם בוצע נסיון המעבדה של שנות ה-30 וה-40. הרבה יותר מאשר בעבר מוטל כאן על הקורא להבין דבר מתוך דבר ולהפעיל את דמיונו על מנת לזהות התפתחויות אפשריות לעתיד.

הפשיזם החל בהתפתחותו כצורה קיצונית של שלילת הערכים האוניברסלים של הנאורות. שלילת האוניברסלי והעברת משקל הכובד ליחודי משמעותו שלילת הערכים האינטלקטואלים והמוסרים של הנאורות ובטויה פוליטיים: ליברליזם ודמוקרטיה. בכנס היסוד של התנועה

הפשיסטית הספרדית באורטובר 1933 פתח מנהיגה חוזה אטוניו פרימו דה ריברה את נאומו בהתקפה על ז'ן-ז'ק רוסו: הוא ראה בחיסול התפישה לפיה החברה אינה אלא מכלול של יחידים את אחת ממטרות היסוד של הפשיזם.

אם לוקחים בחשבון ש"אם תרצו" נמצאת רק בראשית דרכה ופועלת בחברה, שבה שלילת ערכי היסוד של הליברליזם נחשבת לחטא, הרי שהיא מציגה סממנים ראשונים ומדאיגים של פוטנציאל פשיסטי.

סממנים אלה קיימים בשני משורים:

ברמה העיונית מרכיבים בסיסיים של הפשיזם הם לאומיות רדיקלית ומלחמת חורמה בתכנים האינטלקטואלים של הליברליזם, אם כי לא בתכניו הכלכליים. הפשיזם רואה באומה גוף אורגני ובכל יחיד איבר אחד של השלם. לגוף זה אופי משלו ותרבות יחודית, העולה על כל תרבות אחרת. כל תרבות היא תופעה יחידה במינה, חד –פעמית, שלמות אורגנית שכל מרכיביה - ערכים, אמונות, מוסדות, מסורת, שפה, אסטיטיקה – שזורים באלה ואינם ניתנים להפרדה. לכן, כל תרבות היא תרבות לאומית: לכל אומה אופי משלה, נשמה משלה, כשם שיש לה לשון משלה: האומה היא אורגניזם חי, המפתח מוסדות, מסורות, מנהגים וערכים משלו: לכן כל הערכים הם היסטוריים ומכאן גם יחסיים. לתפישה של יחסיות הערכים הייתה משמעות הרסנית באירופה.

עקרונות אלה משמשים יסוד לפעילותה של "אם תרצו". המאפין הראשון היא לאומיות רדיקלית, זו שתופשת את את הלאום כגוף אורגני: "את הכלל והפרט היא תופסת כאחדות מושלמת ... בדיוק כשם שגוף האדם אינו סך כל איבריו וחלקיו אלא אורגניזם שלם אחד- כך גם האומה" (רון שובל, ע' 52).

המאפיין השני היא התפיסה שתכניו האינטלקטואלים של הליברליזם המערבי מסכנים את האומה. הפשיזם ההיסטורי קם כהתקוממות נגד ה"חומרנות" של הליברליזם המערבי ונגד התפישה לפיה החברה קיימת למען מימוש "זכויותיו הטבעיות" או בלשוננו, זכויות האדם

של היחיד. זכויות האדם מהוות כידוע את התשתית של הליברליזם והדמוקרטיה. שובל אומר כי "התפיסה הניאו-ציונית שונה מהתודעה השולטת בעולם המערבי" (שם, ע' 52). ומהי תפיסה זו? התפיסה הליברלית הנשענת על מסורת הנאורות ומקובלת בכל ארצות המערב. הפשיזם היה האויב הקשה ביותר, אם כי לא היחיד, של גישה זו. ראשי התנועה בעצמם מדגישים את העובדה שהלאומיות של "אם תרצו" עומדת בניגוד לכיוון שבו מתפתח העולם המערבי.

הצגת העולם המערבי כעולם מנוון היא יסוד מוסד של הפשיזם מתחילת דרכו. ארז תדמור 18.6.2010: "אבדן הדרך הטוטלי בו מצויים חלקים רחבים מהעולם המערבי". אבדן הדרך הוא אבדן דרכה של הדמוקרטיה הליברלית הנשענת על ערכי הנאורות, מבטיחה שוויון לכל אזרחיה ורואה בקהילת האזרחים את הגוף שנותן לעצמו שלטון ותובע ממנו דין וחשבון. המדינה נחשבת למכשיר בידי האזרחים להבטחת ביטחונם ורווחתם. במדינות שבהן יותר מלאום אחד, המדינה אינה שייכת לרוב או ללאום הדומיננטי אלא לכולם. היא אינה מעניקה חסדים אלא מממשת את זכויותיהם השוות של כל אזרחיה: זה יותר ממאה שנה שתפישה כזאת של חברה, לאום ומדינה אינה אהודה על אויבי הדמוקרטיה הליברלית. זה יותר ממאה שנה שאלה מבכים את "שקיעת המערב", כמאמרו של אוסוולד שפנגלר, מהחשובים שבין הוגי הגעות של אסכולת "השמרנות המהפכנית" הגרמנית. אסכולה זו קדמה לנאציזם והייתה למעשה לפשיזם הגרמני.

ברמה הפוליטית המידית :

יצירת תחושה של מצב חרום המביאה לקריאה ל"משטרת מחשבות", חיסולה של הביקורת וניטרול המתנגדים במיוחד בקרב העליתה אינטלקטואלית שרבים בתוכה, החולקים על דרכה של "אם תרצו", נתפשים כאויבי המדינה.

חיסול הביקורת והגדרתה כעוינת מעצם מהותה. ארז תדמור 18.6.2010: הגנה על זכויות האדם משמעותה חתירה תחת אושיות המדינה. לפי כך, ארגוני זכויות האדם הם, "ארגוני

תעמולה אנטי-ישראלים". תדמור דורש להעמיד לדין את "מאות הפרופסורים שקוראים לעולם להחרים אותנו" ואף לחדול מלשלם את משכורתם. טיהור זה מתחייב לצורך הגנה על האומה.

עמדות דומות אצל רונן שובל (14.2.2011): "האליטה מעודדת שקרים והלשנות נגד המדינה, מלמדת לימוד נרטיבים שקריים באקדמיה ובמערכת החינוך, מעודדת חברי כנסת לפעול נגד המדינה, ואת המדינה להמשיך לממן את משכורתם". לפי שובל, הנרטיב הנכון הוא הנרטיב שלו או הנרטיב של ההיסטוריוגרפיה הרשמית ואילו נגד המחזיקים בנרטיבים אחרים יש לנקוט בפיטורים.

אין לצאת מהנחה כי רק תנועה שימצאו בה כל היסודות שהיו קיימים במפלגה הפשיסטית האיטלקית או במפלגות שהגדירו את עצמן כפשיסטיות כמו באנגליה, תחשב לתנועה פשיסטית. עוד בשנות ה-60 של המאה הקודמת, לאחר שבנה מודל מדוקדק של פשיזם, הגיע חוקר של הפשיזם למסקנה שאיטליה תחת שלטון פשיסטי לא הייתה מדינה פשיסטית. כוונתו הייתה לומר כי על פי פרמטרים של המודל האידיאלי של הפשיזם, איטליה של מוסוליני לא הייתה מדינה פשיסטית.

תנועת "אם תרצו" אינה תואמת את המודל האידיאלי של הפשיזם ההיסטורי כי אינה מטיפה לחיסול הדמוקרטיה כשיטת ממשל ואינה קוראת לדיקטטורה של מנהיג יחיד. אולם, בימינו, אחרי הנסיון של המאה ה-20, נשאלת שאלה הרבה יותר רחבה: האם תנועה המרוקנת את הדמוקרטיה הליברלית מתכניה האינטלקטואלים והמוסריים, ואינה משאירה אלא את המסגרת המוסדית של הכרעת רוב, תוך חיסול חופש הביטוי, אינה צועדת כבר בדרך המובילה לחיסולה המהותי של הדמוקרטיה? האם תנועה המטיפה להשלטת דעה אחת בשאלות יסוד של הקיום הלאומי ראויה עדיין להחשב לתנועה דמוקרטית או שמא עברה כבר כברת דרך ארוכה לקראת פשיזם?

לסיכום: קיימים באידיאולוגיה ובפעילותה של תנועת "אם תרצו" רכיבים פשיסטים, אם כי, כאמור לעיל, לא כל הרכיבים שהיו בתנועות הפשיסטיות במחצית הראשונה של המאה ה-20 מצויים גם בה. אולם, הסתייגות זו הנה נכונה לגבי כל תנועה פשיסטית שאי-פעם הופיעה: בכל אחת מהן היו חסרים יסודות מסויימים שהיו ב"מודל האידיאלי" של הפשיזם או לחילופין, בתנועה פשיסטית אחרת. נוסף לכך, הרבה תלוי בשאלה היכן רואים את העיקר: ברכיב התרבותי-אידיאולוגי או ברכיב המשטרי. אני כשלעצמי מייחס חשיבות עליונה לאידיאולוגיה ולפעילותה הציבורית של תנועת "אם תרצו". הטלת אימה על יריב והדה-לגיטימציה שלו היא שיטה קלאסית של תנועה פשיסטית. בכל מקרה, מדובר בשדה רחב מאד ופתוח לפרשנות ולקונטקסט ההיסטורי והפוליטי. במובן זה אין הפשיזם שונה מסוציליזם ומליברליזם: ראוי לדון בפשיזם באותם כלים ובאותן מסגרות המשמשים לעיסוק בשתי האידיאולוגיות והתנועות האחרות.

ירושלים, 24 בינואר 2012

פרופ' זאב שטרנהל

נספח א' – השכלה וביסוס מקצועי

פרופ' זאב שטרנהל

ZEEV STERNHELL

Léon Blum Professor Emeritus of Political Science
Department of Political Science
The Hebrew University of Jerusalem
Jerusalem 91905, Israel

The Israel Academy of Sciences and Humanities
Albert Einstein Square
Jerusalem 91040, Israel

1935 Born in Przemyśl, Poland (April 10, 1935)

1957-64 Undergraduate and Graduate studies in History and Political Science, Hebrew University, Jerusalem.

1964-66, 1968-69 Ph.D. studies and research grant at the Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris.
Awarded Ph.D. degree, cum laude, University of Paris.

1972 Fellow, Centre National de la Recherche Scientifique and Visiting Senior Lecturer, Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris.

1973 Senior Lecturer in Political Theory, Hebrew University, Jerusalem.

1973-74 Senior Wolfson Fellow, St. Antony's College, Oxford.

1975-77 Director, Levi Eshkol Institute for Social Research, Hebrew University, Jerusalem.

1975-78 Chair, Department of Political Science, Hebrew University, Jerusalem.

1976-90 Co-editor, *The Jerusalem Quarterly*.

1977 Associate Professor in Political Science, Hebrew University, Jerusalem.

1978 Fellow, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.

1979 Visiting Professor, Departments of Political Science and History, University of California, Los Angeles.

1980-81 Fellow, Institute for Advanced Studies, Hebrew University, Jerusalem.

1982 Professor of Political Science, Hebrew University, Jerusalem.

1983-84 Member, Institute for Advanced Study, Princeton.

1986-87 Fellow, Institute for Advanced Studies, Hebrew University, Jerusalem.

1989 Elected to Léon Blum Chair of Political Science at the Hebrew University.

Member, Editorial Board, *History and Memory*.

1991 Granted by the French Government, the title of "Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres" for outstanding contribution to research and knowledge.

1991-92 Fellow, The Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C.

1996 Member, Editorial Board, *Journal of Political Ideologies*.

1997-98 Fellow, The Netherlands Institute for Advanced Studies, Wassenaar.

1999(September) Fellow, The Rockefeller Foundation, Bellagio Study and Conference Center.

2003 (Jan. – July) Visiting fellow, Centre d'Histoire de l'Europe du XXe siècle, Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris.

2003 Granted by the French Government, the title of "Commandeur des Palmes Académiques" for outstanding contribution to French culture.

2005 (Jan. – June) Fellow, Remarque Institute, New York University.

2008 Recipient of the Israel Prize in Political Science.

Recipient of the Israel Political Science Association Prize for lifetime achievement.

2010 Elected to The Israel Academy of Sciences and Humanities

BOOKS

1. ***Maurice Barrès et le Nationalisme Français*** (Paris: Armand Colin and Presses de la Fondation nationale des Sciences politiques, 1972), 396 pp.
Paperback ed., Bruxelles: Complexe, 1985, followed by three printings.
New expanded edition (Paris: Fayard, 2000).

2. ***La Droite Révolutionnaire 1885-1914. Les origines Françaises du Fascisme*** (Paris: Éditions du Seuil), 1978, 448 pp. Paperback ed., ("Points Histoire"), 1984, followed by five printings .
New paperback ed., Gallimard, coll. "Folio – Histoire", 1997.
Third hard-cover expanded edition (Paris: Fayard, 2000).

Italian translation: ***La Destra Rivoluzionaria. Le origini francese del Fascismo 1885 – 1914*** (Milano: Longanesi - Corbaccio, 1997).

3. ***Ni Droite, Ni Gauche. L'Idéologie Fasciste en France*** (Paris: Éditions du Seuil), 1983, 408 pp. New French enlarged paperback ed., Complexe, 1987, followed by four printings. Third French hard – cover expanded edition (Paris: Fayard, 2000) and (Brussels: Complexe, 2000), paperback. New forthcoming edition (Paris: Gallimard, "Folio-Histoire", 2011).

English translation: ***Neither Right Nor Left. Fascist Ideology in France*** (Berkeley: University of California Press, 1986), 416 pp.
New paperback ed., with a new Introduction, (Princeton: Princeton University Press, 1995).

Italian translation and new expanded ed.: ***Né destra né sinistra. L'ideologia fascista in Francia*** (Milano: Baldini e Castoldi, 1997).

Hebrew translation: ***Lo Yemin ve Lo smol*** (Tel Aviv: Am Oved, 1988).

4. ***Naissance de l'idéologie fasciste***, (with M. Sznajder and M. Asheri) (Paris: Fayard, 1989), 415 pp. Paperback ed., (Paris: Gallimard, "Folio-Histoire", 1994), Second printing in 1998. New printing (Paris: Gallimard, "Folio-Histoire", 2010).

English translation: ***The Birth of Fascist Ideology*** (Princeton: Princeton University Press, 1994). Third printing and first paperback printing, 1995.

Hebrew translation: ***Yesodot Hafascism*** (Tel-Aviv: Am Oved, 1992). Third printing in 1996.

Italian translation: ***Nascita dell'Ideologia fascista*** (Milano: Baldini e Castoldi, 1993). Second hard – cover "club" ed. 1996. Paperback ed. 2002.

Spanish translation: ***El nacimiento de la ideologia fascista*** (Madrid: Siglo Ventiuno Editores, 1994).

Portuguese translation: ***Nascimento da ideologia fascista*** (Lisbon: Bertrand Editora, 1995).

German Translation: ***Die Entstehung der faschistischen Ideologie. Von Sorel zu Mussolini*** (Hamburg: Hamburger Edition, 1999).

5. ***Nation-Building or a New Society? The Zionist labor Movement (1904-1940) and the Origins of Israel*** (Tel-Aviv: Am Oved, 1995), 491 pp.(in Hebrew). Third printing in 1996.

French expanded translation, with a new essay "Postface de novembre 1995": ***Aux Origines d'Israël (1904-1948). Entre nationalisme et socialisme*** (Paris: Fayard, 1996). Paperback ed. with a new Epilogue, Gallimard ("Folio – Histoire"), 2004.

English expanded version: ***The Founding Myths of Israel: Nationalism, Socialism and the Making of the Jewish State*** (Princeton: Princeton University Press, 1997). Third printing and first paperback ed., 1999.

Italian translation: ***Nascita di Israele: Miti, Storia, Contraddizioni*** (Milano: Baldini e Castoldi, 1999). New hard – cover "club" ed., Milano: Baldini e Castoldi and Edizione Mondolibri, 2000. Paperback ed. with a new Epilogue, 2002.

6. ***Les Anti – Lumières : du XVIIIe siècle à la guerre froide*** (Paris : Fayard, 2006), 588 pp. Special hard – cover ed., Le grand – livre du mois ("club" ed.) 2006. New enlarged edition (Paris : Gallimard, "Folio-Histoire", 2010).

English translation and enlarged ed.: ***The Anti – Enlightenment Tradition*** (New Haven : Yale University Press, 2010).

Italian translation ***Contro L'Illuminismo*** (Milano : Baldini e Castoldi, 2007).

Greek translation (Athens : Polis, 2009).

Hebrew translation (Tel Aviv, Am Oved, forthcoming 2011).

Spanish translation (Buenos Aires, Capital Intelectual, forthcoming).

MONOGRAPHS

1. "Fascist Ideology" in Walter Laqueur (ed.), **Fascism: Analyses, Interpretations, Bibliography - A Reader's Guide** (Berkeley: University of California Press, 1976). Paperback ed. (Penguin) 1979 followed by many additional printings.

New edition in Roger Griffin, (ed.), **Critical Concepts in Political Science: Fascism** (London: Routledge, 2003).

German translation: **Faschistische Ideologie** (Berlin: Verbrecher Verlag, 2002).

2. **Antisemitism and the Right in France** (Jerusalem: Shazar Library, The Hebrew University, 1987).

BOOKS EDITED

1. **The Fascist Thought and Its Variations. Collection of Texts in Political and Social Thought**, edited and with an Introduction and Biographical Notes (in Hebrew), Tel-Aviv: Sifriat Poalim, 1987. (Seventh printing, 1997).

2. **The Intellectual Revolt against Liberal Democracy: International Conference in memory of Jacob L. Talmon** (Jerusalem: The Israeli Academy of Sciences and Humanities, 1996).

3. **L'Éternel Retour. Contre la Démocratie, l'idéologie de la Décadence** (Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1994).

Portuguese translation: *O eterno retorno : contra a democracia a Ideologia da Decadencia* (Lisboa : Editorial Bizancio, 1999).

- 4.. with S. Avineri, **Europe's Century of Discontent: Reflections on the Legacy of Fascism, Nazism and Communism** (Jerusalem: Hebrew University and the Magnes Press, 2003).